

הלכות תעניות

מצות עשה אחת, והיא לזעק לפני ה' בכל עת צרה גדולה שתבוא על הצבור. ובאור מצוה זו בפרקים אלו.

הלכות תעניות פרק א

א. מצות עשה מן התורה, לזעק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הצבור, שנאמר "על-הצר הצר אתכם והרעתם, בחצצרת" (במדבר י, ט) כלומר כל דבר שיצר לכם כגון בצרת ודבר וארבה וכיוצא בהן, זעקו עליהן והריעו.

ב. ודבר זה, דרך מדרכי התשובה הוא: שבזמן שתבוא צרה ויזעקו לה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הרע להן כפתוב "עונותיכם, הטו-אלה" (ירמיהו ה, כה) לכם, וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם.

ג. אבל אם לא יזעקו, ולא יריעו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם ארע לנו, וצרה זו נקרא נקריית הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה וצרות אחרות: הוא שכתוב בתורה, "והלכתם עמי, בקרי. והלכתי עמכם, בחמת-קרי" (ויקרא כו, כז-כח), כלומר כשאביא עליכם צרה, כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי, אוסיף עליכם חמת אותו קרי.

ד. ומדברי סופרים, להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור, עד שירחמו מן השמים; ובימי התעניות האלו, זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד: ואם היו במקדש, מריעין בחצוצרות ובשופר; השופר מקצר, והחצוצרות מאריכות שמצות היום, בחצוצרות. ואין תוקעין בחצוצרות ושופר כאחד אלא במקדש, שנאמר "בחצצרות, וקול שופר הריעו, לפני המלך ה'" (תהילים צח, ו).

ה. תעניות אלו שגוזרין על הצבור מפני הצרות, אינן יום אחר יום, שאין רב הצבור, יכולים לעמד בדבר זה. ואין גוזרין בתחלה תענית, אלא בשני בשבת ובחמישי שלאחריו ובשני שלאחריו; וכן על סדר זה, שני וחמישי ושני, עד שירחמו.

ו. אין גוזרין תענית על הצבור, לא בשבתות ולא בימים טובים. וכן אין תוקעין בהן, לא בשופר ולא בחצוצרות; ולא זועקים ומתחננים בהם בתפלה, אלא אם כן היתה עיר שהקיפוה גוים, או נהר, או ספינה המטרפת בהם. אפלו יחיד הנרדף מפני גוים, ומפני ליסטים, ומפני רוח רעה מתענין עליהם בשבת, וזועקין ומתחננים בתפלות. אבל אין תוקעין, אלא אם כן תקעו לקבץ את העם לילך ולעזר אותם ולהצילן.

ז. וכן אין גוזרין תענית בתחלה בראשי חודשים, או בחנכה ופורים, או בחלו שלמועד; ואם התחילו להתענות על הצרה אפלו יום אחד, ופגע בהן יום מאלו מתענין, ומשלימין היום בתענית.

ח. תעניות אלו שמתענין על הצרות אין מתענין בהן לא עברות, ולא מניקות, ולא קטנים; ומתריין לאכל בלילה, אף על פי

שמתענין למחר חוץ מתענית המטר, כמו שיתבאר. וכל תענית שאוכלין בה בלילה, בין צבור בין יחיד הרי זה אוכל ושותה, עד שיעלה עמוד השחר: והוא, שלא ישן; אבל אם ישן, אינו חוזר ואוכל.

ז. כשם שצבור מתענים על צרתן, כך היחיד מתענה על צרתו. פיצד: הרי שהיה לו חולה, או תועה במדבר, או אסור בבית האסורין יש לו להתענות עליו, ולבקש רחמים בתפלתו; ואומר עננו, בכל תפלה שמתפלל. ולא יתענה בשבתות, ולא במועדות, ולא בראשי חודשים, ולא בחנוכה ופורים.

י. כל תענית שלא קבלה עליו היחיד מבעוד יום, אינה תענית. פיצד מקבלה כשיתפלל תפלת מנחה, אומר בתפלה עננו, וגומר בלבו להתענות למחר. אף על פי שהוא אוכל בלילה, לא הפסיד כלום; וכן אם גמר, וקבל עליו להתענות שלושה או ארבעה ימים זה אחר זה אף על פי שהוא אוכל בכל לילה ולילה, לא הפסיד תעניתו, ואינו צריך כונה, לכל יום ויום מבעודו.

יא. קבל עליו מבעוד יום להתענות למחר בלבד, והתענה, וללילה נמלך להתענות ביום שני אף על פי שלן בתעניתו, אינה תענית, מפני שלא קבלה עליו, מבעוד יום; ואין צריך לומר שהיה אוכל ושותה בלילה, והשפים בבקר ונמלך להתענות שאין זו תענית כלל.

יב. הרואה חלום רע צריך להתענות למחר, כדי שישוב ויעור למעשיו, ויחפש בהן, ויחזור בתשובה; ומתענה, ואפלו בשבת. ומתפלל עננו בכל תפלה, אף על פי שלא קבלה עליו מבעוד יום. והמתענה בשבת מתענה יום אחר, מפני שבטל ענג שבת.

יג. מתענה אדם שעות, והוא שלא יאכל כלום שאר היום. פיצד: הרי שהיה טרוד בחפציו ומתעסק בצרכיו ולא אכל עד חצות, או עד תשע שעות, ונמלך להתענות בשעות שנשארו מן היום הרי זה מתענה אותן שעות, ומתפלל בהן עננו, שהרי קבל עליו התענית, קדם שעות התענית; וכן אם אכל ושתה, ואחר כך התחיל להתענות שאר היום הרי זו תענית שעות.

יד. כל השרוי בתענית בין שהיה מתענה על צרתו, או על חלומו, בין שהיה מתענה עם הצבור על צרתם הרי זה לא ינהג עדונין בעצמו, ולא יקל ראשו, ולא יהיה שמח וטוב לב, אלא דואג ואונן: כענין שנאמר "מה-יתאונן אדם חי, גבר על-חטאו" (איכה ג, לט). ומתן לו לטעם את התבשיל, ואפלו בכדי רביעית והוא שלא יבלע, אלא טועם ופולט. שכח ואכל, משלים תעניתו.

טו. יחיד שהיה מתענה על החולה, ונתרפא, על צרה, ועברה הרי זה משלים תעניתו. ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין, הרי זה מתענה ומשלים; הולך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין, הרי זה מתענה עמה. שכח ואכל ושתה, אל יתראה בפניהם; ואל ינהג עדונין בעצמו.

טז. צבור שהיו מתענין על הגשמים, וירדו להן גשמים אם קדם חצות לא ישלימו, אלא אוכלין ושותין, ומתכנסין, וקוראין הלל הגדול: שאין אומרים הלל הגדול, אלא בנפש שבעה

וְכָרַס מְלֶאָה. וְאִם אַחֲרֵי חֲצוֹת הַיּוֹם וְעָבַר רֹב הַיּוֹם בְּקִדְשָׁהּ, יִשְׁלִימוּ תַעֲנִיתָן. וְכֵן אִם הָיוּ מִתַּעֲנִין עַל צָרָה וְעִבְרָה, עַל שְׂמֹד וּבִטָּל אִם קֵדֶם חֲצוֹת, לֹא יִשְׁלִימוּ; וְאִם אַחֲרֵי חֲצוֹת, יִשְׁלִימוּ.

יז. בְּכָל יוֹם תַּעֲנִית שְׁגוּזָרִין עַל הַצָּבוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, בֵּית דִּין וְהַזְקָנִים יוֹשְׁבֵין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וּבּוֹדְקִים עַל מַעֲשֵׂה אַנְשֵׁי הָעִיר, מֵאַחֲרֵי תְּפִלַּת שַׁחֲרִית עַד חֲצִי הַיּוֹם; וּמְסִירִין הַמְּכַשּׁוּלוֹת שֶׁלְעִבְרוֹת, וּמַזְהִירִין וְדוֹרְשִׁין וְחוֹקְרִין עַל בְּעָלֵי חֲמָס וְעִבְרוֹת וּמַפְרִישִׁין אוֹתָן, וְעַל בְּעָלֵי זְרוּעַ וּמַשְׁפִּילִין אוֹתָן, וְכִיּוֹצֵא בְּדַבָּרִים אֵלֶּה. וּמִחֲצִי הַיּוֹם וְלַעֲרֵב, רִבִּיעַ הַיּוֹם קוֹרְאִין בְּבִרְכּוֹת וּקְלָלוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמָר "מוֹסֵר ה', בְּנֵי אֵל-תִּמְאָס; וְאֵל-תִּקֶּן, בְּתוֹכָתוֹ" (משלי ג, יא); וּמִפְּטִירִין בִּנְבִיא בְּתוֹכָחוֹת מַעֲנִין הַצָּרָה. וּרְבִיעַ הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן, מִתְּפַלְּלִים מְנַחֵה וּמִתְחַנְּנִים וְזוֹעֲקִים וּמִתְוָדִים כְּפִי כּוֹחָם.